

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на доц. Силвия Борисова, дм
на тема: **„Приложение на стандарти по здравни грижи в
извънболничната помощ”**

за присъждане на научната степен **„доктор на науките”**
в област на висшето образование **7. Здравеопазване и спорт,**
професионално направление **7.4.Обществено здраве**
специалност **„Управление на здравните грижи“**

Със Заповед № Р-109-266/25.05.2018г. на Ректора на Медицински университет - Варна във връзка с протокол №1 от заседание на НЖ и заповед № Р-109-238/17.05.2018г. на Ректора на МУ - Варна съм определена за член на НЖ и да изготвя рецензия в процедурата за защита на дисертационния труд на доц. Силвия Борисова, дм за присъждане на научната степен „доктор на науките”

Кратки сведения за кариерното развитие и квалификации на доц. С. Борисова. Силвия Борисова завършва Полувисшия медицински институт – гр. Шумен със специалност „Детска медицинска сестра“ през 1991 г. През 1999 г. в Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“ придобива ОКС „бакалавър“ по социална педагогика, а през 2001 г.- ОКС „магистър“ по социални дейности, специалност социална администрация. През 2010 г. след защита на дисертация на тема **„Университетското образование на медицинските сестри като възможност за въвеждане на иновационни практики“** придобива ОНС „доктор“ . През 2013г. заема академичната длъжност „доцент“. Има специалност по „Първични здравни грижи“, придобита през 2014г.

Професионалният ѝ път започва като медицинска сестра в отделение по „Неонатология“ към ОРБ гр. Шумен (1991-1994 г.). Преподавателската ѝ кариера стартира през 1994 г. като преподавател и ръководител на специалност „Медицинска сестра“ в Медицински колеж-Шумен. От 2006г. е в Медицински университет – Варна, катедра „Здравни грижи“, където заема последователно длъжност „преподавател“, „асистент“, „главен асистент“ и „доцент“. Ръководител на катедра „Здравни грижи“ е от 2015г. Завършила е различни курсове за следдипломна квалификация, като Сестринска диагноза (Плевен, 2004), Хигиенни аспекти на грижите за

раната (Варна, 2007), Проблеми на кърменето (2009), Стратегии и подходи за справяне с проблемно поведение на деца със специални образователни потребности (2016), Спешното състояние в детска възраст – предизвикателство на професионалистите по здравни грижи Първа помощ на деца (2017), Ескулап академия по здравни грижи (2015,2016,2017), Спешна медицинска помощ - история, подходи и дейности (2018) и др.

Притежава първи (2011) и последващ втори сертификат (2018) за придобити квалификационни умения, чрез различни форми на продължаващо обучение, издадени от БАПЗГ.

Участва в 17 проекта, между които 10 международни За преобразуване на полувисшето медицински образование в колежно (Париж, Франция); Обучение на парамедицински специалисти за работа в ПЗП (Световната банка); Център за услуги за свободното време на децата (Холандия) и три проекта на УНИЦЕФ за ракриване на Центрове за майчино и детско здраве, за обучение на персонала им, за патронажна дейност др.

От 2007 г. е лицензиран обучител на преподаватели по рамкова програма “Е”, за част от професия социален работник и други.

Доц. Силвия Борисова има широка публикационна активност - учебници (7 броя), учебно пособие (1 брой), научни статии (над 50 броя) , доклади (над 30 броя) . Участвала е в 5 международни и над 45 национални научни форуми, от които в 10 като член на научен комитет и в 9 председател на научна секция. Член на редколегията на едно българско и едно чуждестранно списание.

Преподава по 12 дисциплини от учебния план за специалност „Медицинска сестра“, 4 дисциплини от учебния план за сп. „Акушерка“, 1 дисциплина за специалност „Управление на здравните грижи“ и 1 дисциплина за специалност „Медицински козметик“ .

Ръководител е на 7 докторанта по специалност „Управление на здравните грижи“, от които 4 са успешно защитили ОНС „Доктор“, трима в момента се обучават в редовна и самостоятелна форма. Научен ръководител е на 15 дипломанта по специалност „Управление на здравните грижи“, а на 5 дипломни работи е била рецензент.

Неколкократно награждавана за научен принос към сестри асоциация по общественото и развитие на БАПЗГ и Регионална колегия на БАПЗГ- Варна. Отличник на БЧК. Член на Националния съвет по качество на БАПЗГ , на Българската и на Европейската асоциации по общественото здравеопазване (EURHA). Ползва на работно ниво английски и руски език.

Обща характеристика на труда. Дисертационният труд е представен в 254 стандартни страници, 48 фигури, 19 таблици, и 3 приложения. Библиографията включва 275 източника, от които 157 на кирилица и 118 на латиница. Разработката на дисертационния труд обхваща: Въведение – 3 стр.; Глава 1. Литературен обзор – актуалност на проблема - 81 стр.; Глава 2. Цел, задачи, материал и методология на проучването - 15 стр.; Глава 3. Теориите в сестринството и възможности за промяна на настоящата практика — 34 стр.; Глава 4. Прилагане на стандарти по здравни грижи – 44 стр.; Глава 5. Законодателни инициативи за подобряване на професионалния, обществен и социален статус на сестринството – 17 стр.; Глава 6. Възможности за регулиране на професионалните дейности, които медицинската сестра извършва самостоятелно – 27 стр.; Глава 7. Изводи, предложения, препоръки и приноси – 6 стр.; Използвана литература – 23 стр.

Актуалност на труда.

Доц. Силвия Борисова като професионалист и изследовател е тясно свързана със съвременното сестринство и новата му роля в здравеопазването и обществото, поради което изборът на темата изглежда напълно логичен. Стандартите в сестринската практика фокусират съществени проблеми на сестринството –качествена грижа и самостоятелно професионално функциониране.

Липсата на стандарти в извънболничната медицинска помощ пречат за развитието на практики в тази област. Разработването им би довело до нови измерения на самостоятелната дейност на медицинската сестра и издигане на престижа на професията. Оценявам избора на тема за стандартите като много сполучлив, защото чрез нея се върви към глобалния за всички страни проблем –да се използва рационално квалифицирания ресурс на най-многобройната група специалисти в здравеопазването-медицинските сестри.

Оценка на съдържанието на отделните структурни части на труда.

Оценка на литературния обзор. Литературният обзор е организиран в три основни рубрики: съвременни схващания за сестринството, роля на медицинската сестра в процес на оказване на здравни грижи и значението на стандартите за качеството на медицинската помощ. Като определя мястото на сестринските грижи в общите здравни грижи, авторката обсъжда инструментите за поддържане и увеличаване на качеството – стандарти,

протоколи, технически фишове. Наред с тях, тя анализира иновативните подходи за гарантиране на качеството – сестринско досие, сестрински процес, планиране на грижи, сестринска диагноза. Авторката разглежда критерии за измерване качеството на сестринските грижи и установява, че някои от тях не са нормативно въведени в практиката. Литературният обзор завършва с изводи, които са изходна база за определяне целите на дисертационния труд.

Оценка на методологията. Методологията включва прецизно определените цел, задачи, материал и методология на проучването.

Цел на изследването е да се проучат и анализират възможностите на извънболничната помощ за прилагане на стандарти по здравни грижи в професионалните дейности, които медицинските сестри могат да извършват самостоятелно.

За изпълнението на целта са поставени осем изследователски задачи като две са обект на теоретично проучване. Останалите шест са обект на емпирични проучвания (качествени и количествени). Формулирани са четири изследователски хипотези, чиято валидност се представя в светлината на проведените проучвания.

За постигане на целта и задачите са планирани и проведени следните изследвания:

- Анализ на теориите в сестринството и възможности за промяна на настоящата практика
- Анализ на нормативната уредба регулираща професионалните дейности, които медицинската сестра може да извършва по назначение или самостоятелно;
- Проучване на информираност, нагласи и готовност на медицинските сестри в извънболничната помощ (473) за изпълнение на стандарти по здравни грижи;
- Проучен опит за регулиране на професионалните дейности на медицинската сестра в самостоятелна сестринска практика в Норвегия (24 медицински сестри от 4 практики)
- Анализ на сестринската практика в извънболничната помощ в България - качествено проучване на мнението на експерти (26) от системата;
- SWOT анализ на здравните грижи в извънболничната помощ и тяхното значение в условията на съвременното здравеопазване.

За всяко от изследванията, прецизно са описани материал, методи, подбор на изследваните лица, формиране на извадка.

Приложен е комплекс от изследователски **методи**, които съответстват на поставените задачи и на изследваните обекти. Сред тях са: анализ на съдържанието; кумулативен индекс за 5 ключови думи: здравни грижи, сестринство, медицинска сестра, професионален стандарт, компетенции за търсене и анализ в специализирани база данни – Medline complete, PubMed, Web of science, Science Direct (м. октомври 2005г. – м. февруари 2018г.); собствена методика за оценка на практическата значимост на основните теории в сестринството по разработени критерии за съпоставимост на концепции и резултати от приложението; документално-съдържателен анализ на закони, подзаконови актове, документи и стратегии с оглед възможности за регулиране на самостоятелните дейности на медицинската сестра, извършвани в извънболничната медицинска помощ; анкетен метод за проучване на мнението на медицински сестри работещи в извънболничната медицинска помощ; метод на полуструктурирано интервю:

- за проучване работата по стандартите на четири самостоятелни сестрински практики в град Хаугесунд, Норвегия;
- за проучване мнението на експерти в областта на сестринството за изясняване на връзките между отделните фактори , оказващи влияние върху готовността за прилагане на стандарти по здравни грижи.

Приложените статистически методи гарантират достоверност на получените резултати. Кандидатката е разработила собствен инструментариум за всяко едно от проучванията.

Методологията на дисертационния труд, представена ясно и точно, отразява комплексността на разглеждания проблем, приложените методи осигуряват надеждност на получените резултати. Тя е доказателство за добрата методологична подготовка на кандидатката и е напълно адекватна на научната степен, за която аспира доц..Силвия Борисова/

Оценка на резултатите и приносите. Резултатите са структурирани според поставените задачи. Задълбоченият анализ на теориите за сестринството, поднесен в синтезиран вид от авторката, показва тяхното значение като теоретична основа за прилагане на различни професионални подходи в практиката на медицинските сестри и за предприемане на действия за утвърждаване на тяхната автономност в извънболничната

медицинска помощ. Теоретичният анализ показва, че практика, основана на доказателства, създава условия за промяна във възгледите във сестринството и утвърждаване на автономията в извънболничната медицинска помощ.

Богатият анализ на международния опит по теоретичната рамка на компетенциите и организацията на сестринските дейности по утвърден стандарт посочва пътищата за съставяне и прилагане на стандарти в извънболничната медицинска помощ. Във всички проучени страни се открива разширяване на функциите на сестрите в извънболнични условия. Проучването на самостоятелните сестрински практики в Хаугесунт, Норвегия, една добра идея, показва положителното влияние на стандартите върху дейността им. Установена е висока степен на осъзнаване на параметрите на действие на съвременната медицинска сестра при оказване на здравни грижи в извънболнични условия от медицински сестри (76%) и експерти (82%). Анкетираните медицински сестри у нас утвърждават необходимостта (в 73.47%) от прилагане на стандарт по здравни грижи, но информираността на 25% от тях е все още недостатъчна. Очакванията им от въвеждане на стандарт за здравни грижи е преди всичко „да утвърждава автономността“ (45.30%) и на второ място „да повишава качеството на здравните грижи“ (31.58%). Готовността за прилагане на стандарти, както и информираността за тях, нарастват с повишаване на образователната степен. В комбинация и с други резултати, тези данни кандидатката с основание отчита като благоприятна обстановка за прилагане на стандарт по здравни грижи. При липсата на ясни правила за добра практика, разграничаване на зависимите, взаимносвързаните и автономните функции на сестрата в практиката на първичните грижи трудно може да се осъществи.

Анализът на нормативните документи установява възможност за самостоятелна дейност на медицинската сестра в извънболничната медицинска помощ, но в рамките на медицински, медико-дентални и диагностично-консултативни центрове. Все още правната уредба за самостоятелна сестринска практика не е достатъчно изяснена и се нуждае от усъвършенстване.

Направеният SWOT анализ на здравните грижи, оказвани от медицинската сестра в извънболничната помощ и оценката на значението им в условията на съвременното здравеопазване разкрива потенциала за по-

рационално използване на труда на сестрата в тази област, както и критично важните пунктове за промяна.

Въз основа на проучванията доц. С. Борисова е разработила рамка за стандарт на здравни грижи в извънболнична медицинска помощ за дейностите, които медицинските сестри извършват самостоятелно. Той определя областите на развитие на клиничната практика, осигурява безопасни грижи и подкрепяща среда, която да съдейства за изграждане на доверие и уважение.

Изводи, препоръки, предложения. Намирам ги за добре формулирани, напълно отговарящи на изложеното съдържание в труда. Препоръките са конкретни и точно адресирани. Приемам приносите, така както са представени от авторката, но бих искала да отбележа, че за значителна част от тях, трябва да бъде изведена пред скоби фразата „за първи път“:

- ✓ анализирани хронологично и по съдържание теории в сестринството, с изведено значение за утвърждаване на автономност на сестринските грижи в извънболничната практика, принос с *познавателно и приложно* значение;
- ✓ очертана рамка на компетенциите на медицинската сестра за самостоятелна дейност, принос с *оригинален методически характер и приложно значение*;
- ✓ направен анализ на възможностите за нормативно въвеждане на стандарт по здравни грижи -принос с *теоретично-познавателен* характер.
- ✓ проучен международен опит за самостоятелна сестринска практика, принос с *познавателен и приложен* характер;
- ✓ предложени са нови подходи в организацията на сестринските дейности с цел осъществяване на взаимосвързаните и независими сестрински намеси, принос с *оригинален методически характер и приложно значение*;
- ✓ извършено е задълбочено изследване на информираност, нагласа и готовност за прилагане на стандарт по здравни грижи, принос с *познавателен и приложен* характер;
- ✓ предложен е структуриран стандарт по здравни грижи в извънболничната помощ, за дейности, които медицинската сестра извършва самостоятелно- принос с *приложен* характер;

✓ разработени са компетенции за изпълнение на стандарт по здравни грижи в извънболничната помощ, принос с *познавателен* и *приложен* характер.

Авторефератът напълно отразява съдържанието на дисертационния труд. Във връзка с труда са направени 11 публикации.

Заключение. Представеният дисертационен труд е изключително иновативен по идеен замисъл и постановка на научното изследване, богат на резултати и приноси за развитие на научните изследвания в областта на сестринството. Отговаря по всички критерии на изискванията за научната степен „доктор на науките” по ЗРАСРБ и Правилника на МУ-Варна. Убедено препоръчвам на доц. Силвия Борисова да бъде *присъдена научната степен „доктор на науките”*.

Рецензент:

Доц. Невяна Фесчиева, дм